

LES NOSTRES COMPOSITORES

Les oblidades creadores
de música valencianes

Text de Raquel Lacruz
Il·lustracions de Carla Fuentes

GENERALITAT
VALENCIANA

Les nostres compositores.
Les olvidades creadores musicals valencianes.

novembre, 2019

© de la present edició: Generalitat Valenciana, 2019

© dels textos: Raquel Lacruz

© de les il·lustracions: Carla Fuentes

Edició: Presidència de la Generalitat

LES NOSTRES COMPOSITORES

Les oblidades creadores
de música valencianes

Text de Raquel Lacruz
Il·lustracions de Carla Fuentes

PRÒLEG

Euterpe i la música. Cal·líope i la seua dolça veu per a la poesia heroica. Melpomene i els seus cants de dol. Terpsícore i la dansa. Erato i la poesia lírica. Talia i la comèdia. Polímnia i els himnes. Clio i la història. Urània la celest.

En la mitologia grega, les nou filles de Zeus eren les deesses que componien, cantaven o dansaven. Elles recreaven els poemes èpics i transmetien les grans gestes dels semidéus. Però els mites prompte entropessaren amb la Història.

Aquells orígens femenins de la creació artística van anar desapareixent a mesura que la societat separava allò intel·lectual i racional de l'esfera més sentimental. A les dones se les considerava uns éssers irracionals i emocionals i se'ls negava l'estudi. Així començà la prohibició, *de facto*, per a compondre música, una capacitat que semblava reservada als homes.

Per aquest motiu i molts altres, la composició musical femenina –igual que tot el que està relacionat amb la vida, les arts i les dones– ha sigut minvada, minimitzada i devaluada per una mirada sempre distorsionada, i de vegades misògina i masclista, dels historiadors. Perquè, encara que en el cas de la composició hi haja poques figures femenines, no és el mateix poques figures que no cap.

Sabem que la música ha acompanyat la humanitat des dels inicis. Per tant, resulta incomprensible intentar amagar que una de les arts amb major capacitat d'expressió no haja sigut creada també per dones. De fet, si la primera cançó que escoltem en la nostra vida és una cançó de bressol cantada per les nostres mares, on estan escrites aquestes melodies? Elles sempre han estat component, però des de la intimitat. I per això han passat inadvertides. Estaven ahí, les teníem ahí. Però no ens n'adonàvem.

En canvi, la iconografia històrica sí que ha plasmat el paper que les dones han exercit en el camp de la interpretació al llarg de la història de la música. Sobretot, en referència al cant i a instruments com l'arpa, el clavecí i el piano, entre altres.

Tampoc s'ha posat en dubte la vitalíssima actuació de la dona en la docència, un camp molt unit al de la composició, encara que a nivells elementals. Justament, València va ser una de les primeres ciutats espanyoles a instaurar escoles de música per a xiquetes en què el professorat era femení. Probablement, la primera dona professora de piano d'una institució pública espanyola haja sigut una valenciana, Consuelo Rey, que va organitzar i dirigir la primera escola de música per a xiquetes pobres en 1869. Més tard es van crear unes altres escoles també dirigides per dones: Desamparados Moya, Vicenta Zarzoso, María Solanich o Encarnación Abellán.

Però el fet més desconegut de tots, sense subte, és que algunes dones han tingut una labor destacada en la composició. La contradicció salta a la vista. Si es consideraven molt femenins el llaüt, el clavecí, l'arpa, el piano i altres instruments polifònics que s'utilitzen per a l'acompanyament i per a la composició, com és possible que algunes de les grans figures, tant de la interpretació com de la composició, no foren també femenines? Com és possible que elles, les docents, les que constantment havien d'arranjar i compondre peces senzilles per al seu alumnat no foren bones creadores?

La indiferència històrica ha provocat tal desconeixement que ens ha fet assumir un fet il·lògic: que les dones en l'art han sigut, només, o muses o intèrprets menors. Tanmateix, en els últims temps s'han obert interessants i renovades línies d'investigació amb el propòsit de recuperar aquestes artistes ignorades, silenciades i, per tant, oblidades. Quines han sigut les dones compositores? I, en el cas valencià, quines han sigut les nostres compositores? Quines han sigut les dones que han compartit ofici amb grans i reconeguts compositors varons valencians com els mestres Serrano, Rodrigo, Martín i Soler, Penella, Giner, Chapí, Barber o Tàrraga?

Al llarg d'aquesta investigació hem trobat una particularitat: moltes de les compositores localitzades van realitzar estudis en el Conservatori de València. Aquest conservatori, fundat en 1879, tenia les seues classes de cant i piano repletes d'alumnes. Generalment, eren filles de famílies acomodades. Aquestes alumnes van veure, més tard, com el seu aprenentatge musical era una porta oberta cap a la docència i la vida professional.

Un estudi més exhaustiu ens permetria fer-nos una idea del paper que elles van exercir, socialment i culturalment, en la història de la música en terres valencianes. Per una banda, amb l'ensenyança musical en les diferents classes socials. Per una altra, imitant la burgesia europea amb l'ensenyança del piano com un tret imprescindible de l'educació femenina.

A principi del segle XX, les dones valencianes se sumaven a les reivindicacions feministes internacionals i demanaven cada vegada més la seua

presència en la vida política, social i cultural. Però tota l'activitat artística valenciana en la qual anaven incorporant-se es va veure truncada per la Guerra Civil espanyola. Per això, aquelles dones que van aconseguir sobreposar-se a l'ambient tradicional i masclista de postguerra, que volia les dones a casa, mereixen el nostre coneixement, record i tribut.

Presentem a continuació una relació de compositores valencianes, majoritàriament dels segles XIX i XX, desconegudes per la societat en general i per bona part de l'àmbit musical valencià. El que hem pogut rescatar en diferents arxius respecte a les seues vides, encara per investigar més a fons, atesa l'escassetat de dades, obri un nou i important camí: si la música és un dels majors patrimonis culturals valencians, ara traiem de l'oblit i del desconeixement general la meitat de la població de la nostra terra que s'ha dedicat a compondre obres musicals de tot tipus.

Perquè les dones no només van ser muses, o intèrprets, o professores. També van ser compositores. Ara ha arribat l'hora d'escoltar la seua veu, la seua obra.

R. L.

HIND

SEGLE XII

L'esclava llaütista

Conten els llibres antics que al territori llevantí de la península ibèrica hi havia una «fermosa» esclava anomenada Hind. La xica pertanyia a Abu Muhammad Abd Allah b. Maslama Al-Xativi, (el de Xàtiva). Aquesta esclava virtuosa del llaüt ha passat a la història literària d'Al-Àndalus per uns preciosos versos que li dedicà al metge de Xàtiva Abu Àmir Muhammad b. Yannaq, amb qui va protagonitzar un apassionat romanç. Abu es va quedar corprès del seu art i la seua bellesa i va acabar comprant-la. De la seua poesia tenim vestigis recopilats per Ibn Al-Abbar de València en el llibre *Kitab Al-Takmila*. Malauradament, la seua música tan sols podem intuir-la i imaginar-la.

Encara que Hind fou una esclava molt apreciada i admirada, no era així per a la majoria de les *qainats* (filles de Caïm). S'anomenava així les cantants àrabs que tanyien el llaüt. Segons els relats bíblics, Caïm fou qui matà el seu germà Abel per enveja. Aleshores, el nom que rebien aquestes esclaves ja determinava l'espai que ocupaven en la vida social dels musulmans. Aquestes dones, des de ben menudes, rebien una formació musical molt completa. No sols cantaven i tocaven diferents instruments, sinó que també posseïen coneixements de poesia o cal·ligrafia. Per això eren les encarregades de la composició, la interpretació i la dansa en l'antiguitat.

Tanmateix, no hem d'oblidar que aquesta vida d'esclavitud també estava molt vinculada a mons com el de la prostitució. De fet, aquestes joves exercien un paper similar al de les geishes (artistes tradicionals japoneses), que havien d'entretenir els homes proporcionant-los tots els plaers possibles: els estètics, els emocionals i els carnals. Per aquest motiu, les dones de bé no podien dedicar-se a aquests menesters, perquè estaven molt mal mirades i les normes puritanes de l'època ho prohibien. Aquesta tradició, que perdurà durant molts segles, ha sigut una de les raons per les quals, fins no fa massa temps, les dones no han volgut dedicar-se al món de les arts: per les seues connotacions i vinculacions amb l'esclavitud i la prostitució.

FRANCISCA, AMBROSIA I MARÍA LUISA PITARCH

===== SEGLE XIX =====

Les tres germanes monges

En la història antiga, l'accés de la dona a l'activitat musical culta va trobar refugi en les congregacions religioses.

Des de l'Edat Mitjana es recloïen les dones als convents per tal que adquiriren coneixements abans de casar-se, o també per quedar-s'hi definitivament. Les religioses procedien de diferents estrats socials. En molts llocs, la primera filla havia de casar-se avantatjosament i les altres filles havien d'ordenar-se monges. Moltes famílies es desfeien de les seues filles per no poder oferir-los un bon dot. Els convents recollien les xiquetes òrfenes i abandonades, però també les intrèpides, les estudioses i també les lesbianes: dones que es refugiaven en el culte fugint dels manaments historicosocials i del control patriarcal.

Aquests convents eren llocs de relativa llibertat. En molts casos, les dones rebien una gran formació cultural, ja que les abadesses tenien autoritat i independència. Al segle XIII, pràcticament quasi tots els ordes religiosos tenien mestres de cor que componien els cants per ser interpretats per tota la congregació. Aquests monestirs tenien una organització musical semblant, però més reduïda, que els monestirs masculins. Alguns comptaven també amb mestra de capella, organista, instrumentistes i cor. El famosíssim còdex de Las Huelgas de Burgos, la joia bibliogràfica musical escrita més antiga de la península, per exemple, no va ser concebut per a ser interpretat per homes, sinó per a ser cantat en aquell monestir per dones.

És sabut que la desamortització de Mendizábal en 1837 va afectar sobretot al clero regular i als seus béns, però no tant al clero secular. No és casual que en la biografia de moltes compositores, principalment les més antigues, es veja encara com la seua activitat musical roman vinculada a institucions religioses entre les quals destaquen els ordes religiosos de monges.

A la Comunitat Valenciana tenim com a exemples les germanes Pitarch. Francisca fou organista en el convent de Sagunt des de 1829. Ambrosia estigué de monja de les Agustines de Sant Mateu. I María Luisa entrà en 1833 en l'orde Nostra Senyora de la Puritat de València. Poc més sabem d'aquestes tres monges valencianes. Desconeixem si el pare o la mare tenien dots musicals. Però cadascuna, al seu convent, va deixar les primeres pinzellades del que és la composició musical a càrrec de dones valencianes. Van posar la primera pedra d'un camí no exempt de dificultats.

EMILIA MARTÍ VILAPLANA

1851-1915

L'organista de les agustines

Nascuda a Alcoi en 1851 i morta el 13 de gener de 1915. Organista i compositora. Molt jove ingressà en el convent del Sant Sepulcre de Religioses Agustines Descalces Reformades d'Alcoi, que havia fundat al segle XVI Sant Joan de Ribera. Prengué el nom de mare Emilia de Nuestra Señora de la Saleta. Desenvolupà una excel·lent formació musical com a organista i també com a poeta. Va ser mestra de novícies i subpriora. Compongué música sacra: cantates (*Gozos a la Santísima Virgen*, *Himno al Beato Juan de Ribera*, *Jornadas para el tiempo de adviento*), lletanies (*Dos Credidis*), motets (*O sacrum convivium* i *Tantum ergo*) i trisagis. Moltes de les obres es van perdre durant la Guerra Civil espanyola, però al convent encara queden algunes de les seues partitures.

12

MARÍA CARBONELL GARCÍA

1889-1962

La subpriora amb música profana

Nascuda a Alcoi el 14 de maig de 1889 i morta el 29 de desembre de 1962. Organista i compositora. Religiosa des de 1919. Prengué el nom d'Aurora de San José en el moment del nomenament com a monja. Subpriora també del Convent del Sant Sepulcre de les Agustines Descalces Reformades d'Alcoi. Té compostes quatre misses, càntics per a Setmana Santa i diferents obres polifòniques: *Motet Misericordia Domini* per a dos veus amb acompanyament d'orgue. També ha compost música profana per a banda: *Añoranzas infantiles*, *Cortejo árabe*, *Mar*, així com dues cançons per a veu i piano i diferents peces instrumentals: *Nana* i *Romanza* per a violí i piano. En el moment de la seua mort es trobava escrivint un concert per a piano i orquestra que ha quedat inconclús. Les seues composicions i la seua memòria es conserven a l'esmentat convent.

DESAMPARADOS CHAVARRÍA PÉREZ

===== ? - 1906 =====

Una nit al Principal

Es desconeix la data del seu natalici, però va morir a València l'any 1906. Aquesta jove promesa de la composició ingressà al conservatori de València l'any 1866. Alumna de Roberto Segura i Salvador Giner, compongué obres de gèneres diferents: religioses, una *Melodia* per a bariton amb acompanyament de piano i harmònim, un *Motet* per a tenor i orquestra, o una *Missa de glòria* per a gran orquestra escrita el 1900 i estrenada a l'església de Sant Esteve. També escrigué música profana, com el nocturn per a orquestra titulat *Plácida noche* (1898) estrenat al Teatre Principal de València, la suite orquestral *Mar latino*, i un minuet per a quintet de corda. Té compostes moltes peces senzilles per a piano, violí, violoncel i veu. No hi ha molta informació sobre aquesta dona, excepte que es va casar amb un traumatòleg i ortopedista molt famós a València, Antonio Oliete. Però de la seua obra, desconeixem si encara existeixen o no les composicions.

14

ANTONIA GONZÁLEZ SIMPSON

===== 1866 - ? =====

Polsant les cordes

Nascuda l'11 de juny de 1866 a Alacant. Començà els estudis el 1876 en l'Escola Nacional de Música de Madrid. Obtingué el primer premi d'harmònim i el segon d'arpa en juny de 1879. Compongué música especialment per a piano i per a veu amb acompanyament. Va ser professora d'arpa a Madrid i, a més, fou contractada pel Teatro de la Zarzuela en 1887. Es desconeix la seua data de mort.

EMERINDA FERRARI GONZÁLVEZ

===== 1887-1952 =====

L'escriptora jocfloralista

Nascuda a Elx el 17 de març de 1887 i morta el 12 de gener de 1952 a Alacant. Fou pianista, compositora i escriptora. Realitzà estudis al Real Conservatorio de Música de Madrid que finalitzà el 1904. Allí guanyà el Premi d'Interpretació Estela. Compongué diferents obres per a agrupacions alacantines: el poema simfònic *Juegos de niños* (1919), el pasdoble *Grana y Oro* i l'obra *Tristi pensar* (1923), estrenada per l'orquestra alacantina La Wagneriana. Fou membre de la junta de govern de l'Orfeó d'Alacant. En el camp de les lletres, publicà novel·les i contes amb els quals guanyà diferents guardons dels Jocs Florals d'Elx, Sevilla, Alacant i València. Va morir als 64 anys com a conseqüència d'una asistòlia per dilatació cardíaca.

LOLA VITORIA TARRUELLA

1880-1952

La compositora amb dots esotèrics

Encara que nascuda a Alcoi el 28 d'agost de 1880, als huit mesos la família es va traslladar a Villena, on va morir el 10 de maig de l'any 1952. Dolores Agustina Ana Vitoria Tarruella, més coneguda com Lola Vitoria, provenia d'una família molt acomodada i catòlica de Villena i era una dona de caràcter fort, alta, morena i amb una pròtesi a l'ull dret, el qual va perdre als set anys com a conseqüència d'una infecció ocular.

Començà a estudiar música a Villena i després a València amb José María Úbeda. Tot i que no comptava amb una formació musical superior, arribà a ser una compositora excepcional. Tant es així que amb només 16 anys va escriure *La Marcha de la coronación de Alfonso XIII*, obra premiada i editada per Tena.

El 1903 es casà amb el farmacèutic Tomás Giner Galbis i, fruit d'aquesta unió, tingueren dos filles. En 1909 va estrenar la sarsuela *María Rosa* en el Teatro Nuevo de Alicante. L'obra va rebre una crítica molt positiva. Res feia suposar que esta idíl·lica vida poguera truncar-se. Però la febre tifoide li arravatà les dues filles durant l'estiu de 1915. Lola entrà en un estat de depressió i trobà refugi en la música i en l'espiritisme com a necessitat de contactar amb les seues filles.

Durant molts anys compongué, sense descans, obres com la sarsuela *Mi Granada* –estrenada amb gran èxit en 1918 en el Teatro Cómico de Madrid–, *Así es el amor* o *Juerga flamenca*; música per a banda com l'*Himno al Maestro Chapí*, *El suspiro del moro*, *Danza de los venenos*, *De vuelta al aprisco*, *El ceremonioso*, *Fantasia capricho*, *Intermedio*; cançons per a veu i piano com *Sin esperanza*, *Canción oriental*, *Al pie del balcón*, *Lamento*; trenta-tres obres per a piano i, per descomptat, obres religioses entre les quals destaquen *¡Adiós madre mía!*, *Andante doloroso* i *Loor a Santa Cecilia*. En la seua faceta d'escriptora també va ser molt prolífica. Fins a dotze obres de teatre foren creades per Lola i sempre foren rebudes amb l'aplaudiment del públic i la crítica.

De nou, en 1936 la desgràcia arribà a la porta de Lola. Ella i el seu home van ser empresonats durant quatre mesos per les milícies republicanes. Més endavant, en la dècada dels quaranta, se li detectà un carcinoma. Però tot i així, amb contínues hemorràgies, dolors i amb metàstasi, va compondre una obra còmica: *Fantomas llora*. Pocs anys després la malaltia acabà consumint la seua vida.

TERESA MATARREDONA AZNAR

1904-1999

«Que triomfen els altres!»

Nascuda a Alcoi l'1 de novembre de 1904. Compositora, docent i gran recopiladora de música folklòrica. Començà els estudis de solfeig amb el seu iaio, que era violoncel·lista. Després va continuar amb son pare i els germans Casasempere. Realitzà estudis al Conservatori de València amb el professor Manuel Palau, qui li va insistir en els seus dots per a la composició. No obstant això, Teresa li respongué: «Mire, que triomfen els altres!». Però ella va deixar la seua pròpia petjada en la història de la composició musical.

Tingué un interès especial per la recopilació investigadora de la música popular i va ser publicada per l'Institut Superior d'Investigacions Científiques. Malauradament, són poques les obres que compongué. Quasi totes eren obres per a cor *a cappella*. Va rebre molts premis de diferents Jocs Florals: *La cançó de les fogueres*, *Ball de velles*, *Cançó de la festa d'Alcoi*. I va escriure dues precioses cançons per a veu i piano: *La cançó de Bressol*, i el *lied La filla del meu cor*, on s'evidencia la seua delicada expressivitat.

PILAR MOMPÓ ARACIL

1916-2007

La primera directora de l'Himne d'Alcoi

Nascuda el 23 d'octubre de 1916 i morta el 2007. Pianista i compositora. Estudià a Barcelona, ciutat on oferí el seu primer recital en 1934. Després tornà a Alcoi i centrà la seua carrera en la docència. En 1981 fou designada per l'ajuntament per a dirigir l'Himne de les festes del 21 d'abril. Fou la primera dona en rebre aquest encàrrec i dirigí la banda enmig d'un aplaudiment ensordidor del públic. Va compondre els pasdobles *Ana Maria*, *Antonio Pellicer*, *Isa*, *Verónica*, i les marxes mores *Caminando por el desierto*, *Comparsa Llana i Mejaznía*. Moltes d'aquestes peces les compongué per a la banda de La Unió Musical d'Alcoi, de la qual son pare, José Mompó Colomina, era director.

CONSUELO COLOMER FRANCÉS

1930-2019

«La nord-americana»

Nascuda a Alcoi el 26 de març de 1930. Va estudiar al Conservatori de Música de València l'especialitat de piano i obtingué les més altes qualificacions. Amplià estudis a l'Acadèmia Marshall de Barcelona i a París, amb Marguerite Long, gràcies a una beca de l'Ajuntament d'Alcoi i de la Diputació Provincial d'Alacant. El seu catàleg d'obres conté un centenar de composicions de diferents gèneres: cançons infantils, *lieder*, cançons de bressol, obres corals, obres per a piano, peces de cambra, obres de música sacra, etc. Residí als Estats Units d'Amèrica durant trenta-dos anys, i va ser catedràtica de Chapel Hill a Carolina del Nord.

LOLITA SORIANO

===== SEGLE XX =====

La creadora del primer himne del Valencia CF

Durant més de cinquanta anys, va ser professora del conservatori de l'Ajuntament de València. La major part de la seua producció es desenvolupà en l'època franquista, per la qual cosa comptà amb multitud de marxes militars d'exaltació, música patriòtica, himnes religiosos, cançons espanyoles o pasdobles. Va fundar, juntament amb José Roca, el cor infantil Juan Bautista Comes.

Potser siga la compositora més antiga de qui es té constància en els arxius de la Banda Municipal de València i la que més obres d'autoria té en aquest arxiu. Entre les quals: *Así canta Valencia*, *Olerizo*, *Cajita de música*, *Llamas de arte*, etc.

És una autora molt prolífica. En canvi, de la seua vida sabem ben poc. No apareix en els diccionaris de música valencians. També la coneixien com a Lolita Soriano. Aquesta compositora-docent té molta música escrita per a banda, per a veu i per a piano, a més de cançons infantils i un preciós *Ave María* escrit originalment per a veu i òrgan.

Potser la seua obra més popular, encara que el gran públic en desconeix l'autoria, va ser el primer himne que va tindre el Valencia Club de Fútbol: *Hurra el Valencia, hip, hip, hurra*. Lolita el va estrenar i dirigir la vesprada del diumenge 21 de setembre de 1924, a Mestalla. L'acompanyava la Unió Musical i el Cor del Micalet. Tant va ser l'èxit obtingut que van haver de repetir la interpretació, per a deler dels aficionats. En 2005 va ser reestrenat per l'Agrupació Musical Els Majors de l'Horta Sud, d'Aldaia.

En 1939, durant la commemoració del Seté Centenari de la Conquesta de la Ciutat de València per Jaume I (encara que en realitat, el centenari era el 1938), en un ambient amb marcat accent espanyolista, es va escoltar una marxa composta per Lolita amb el títol *Nostra Senyera*.

D'ella només hi ha un enregistrament recent dut a terme per la Banda Simfònica de Dones de la FSMCV: el pasdoble *Llamas de arte*, que es pot escoltar en les plataformes digitals més habituals.

MARÍA TERESA ANDRÉS BLASCO

1910-1992

La reina de la música per a ballar

Nascuda a València el 13 de setembre de 1910 i morta el 29 de juny de 1992. Va estudiar al Conservatori de València amb els professors Pedro Sosa, López Chavarri i Ramón Ribes i s'incorporà a aquest conservatori com a professora de piano de seguida que acabà els estudis.

La seua il·lusió de ser concertista de piano es va veure truncada per la malaltia que patia, asma, i que la va obligar a passar dos anys de repòs complet a Benimarfull, el poble dels pares. Encara que no es dedicava a la composició professionalment, sinó simplement per plaer, l'any 1954 va escriure per a Radio Valencia un humorístic xotis, *Ellos son así*, que s'estrenà, amb molt d'èxit, en el programa que portava aquest mateix nom. Va escriure, sobretot, música per a banda, i la seua música és senzilla, amb un to popular i molt dirigida a les revetles populars. Es tracta, en general, de música de ball.

En 1972 fou finalista del Festival de Canciones Navideñas de l'Hospitalet de Llobregat amb la seua nadalenca *Jesús Nen*. L'any 1982 va estrenar el pasdoble *Balones* durant les festes d'aquesta població. Tant va agradar que, en 1984, li van posar lletra per a cantar-lo com a himne. En 1985, a petició de l'alcalde de Benimarfull, va compondre el pasdoble *Benimarfull*, interpretat per primera vegada per la Unió Musical de Muro d'Alcoi (també té un fragment que es canta com a himne del poble).

La major part de les seues composicions es troben a la Biblioteca Municipal de València. Però hem de tindre en compte en una possible recerca que, tant a l'arxiu de la biblioteca com al llibre *Las mujeres en la música*, de Patricia Adkins, supprimeixen el nom de Teresa i només apareix com María Andrés.

Un dels seus pasdobles més populars és *Delirio, ché!* que compon perquè la Banda Unión Musical "El Delirio", de Gorga, li féu un encàrrec. En 2018, la Banda de Dones de la FSMCV interpretà aquesta obra i *Clavari-esa valenciana* durant un concert celebrat al Palau de la Música. Aquestes obres ja es poden escoltar en les plataformes digitals més habituals.

ETHELVINA OFELIA RAGA SELMA

1911-2005

La pianista de cine mut

Nascuda a Catarroja el 30 d'abril de 1911 i morta a Madrid en 2005. Va estudiar solfeig i harmonia amb Pedro Sosa, a qui posteriorment va dedicar l'obra *Homenaje al maestro Sosa. In Pacem*, interpretada en els Jardins del Real per la Banda Municipal de València el 1957 i que Ethelvina va dirigir. En 1925 va obtenir els títols de violí, piano i composició en el Conservatori de Música de València.

Va haver de compaginar la seua dedicació a la composició amb treballs que li foren remunerats. Per aquesta raó, va passar molts anys de pianista acompanyant de pel·lícules de cinema mut. Amb dèsset anys va debutar com a directora de l'orquestrina Mare Nostrum de Catarroja, i també va ser membre fundadora i directora de l'*Orquestrina de la Derecha Regional d'Agres*. Fundà i va dirigir el cor de Lo Rat Penat en 1949.

Es va traslladar a Madrid amb la il·lusió que es filmara algun dels seus guions cinematogràfics, una altra de les seues facetes creatives. Mentrestant, donava classes particulars de música, tocava el piano en acadèmies de ball espanyol i feia orquestracions per als artistes. Les penúries econòmiques que passava a Madrid li van fer prendre la decisió d'anar-se'n a Suïssa i allí, durant deu anys, Ethelvina es va dedicar a treballar en una fàbrica de vidres de rellotge.

Ethelvina era una compositora que comprenia en les seues obres diversos gèneres musicals. La seua música tenia un fons religiós, influïda pel misticisme dels anys que passà vivint i component en convents, però també folklòric. En cadascuna de les seues obres utilitzava diferents recursos compositius. Destacariem del seu repertori el lirisme i la gràcia de les seues cançons, les sarsueles escrites en valencià *Deu mil duros* i *Jo sóc ton pare*, la sarsuela en castellà *El paraíso del amor*, el quintet de vent *Auques Vicentines*, el concert per a orgue *La nova Babel*, la suite-ballet *Bajo el cielo andaluz* –dedicada al seu mestre Turina–, i l'acte sacramental *El Santo Grial*.

Va morir l'any 2005 en una residència per a ancians a Madrid, esperant que l'Orquestra de RTVE o l'Orquestra Nacional d'Espanya interpretaren alguna de les seues obres.

MATILDE SALVADOR SEGARRA

1918-2007

La gran compositora

Nascuda a Castelló de la Plana el 23 de març de 1918 i morta a València el 5 d'octubre de 2007. És massa poc l'espai que tenim per a escriure d'aquesta compositora. Entre les creadores musicals valencianes és un cas únic d'artista –a més de compositora era també pintora i poeta– que ha tingut rellevància i ha sigut respectada com a tal. I és, sense dubte, una de les figures femenines més representatives de la cultura valenciana.

Els seus primers ensenyaments musicals els va rebre a la família. Son pare, impulsor de la Societat Filharmònica de Castelló, era violinista aficionat i sa tia Joaquina Segarra, que era una gran pianista, li donà els primers consells sobre aquest instrument. Després estudià Composició al Conservatori de València amb Vicente Asensio, i era primer deixeble i després esposa, ja que es casaren en 1943. Asensio sempre la va assessorar i orquestrà alguna de les seues peces. Va rebre molts premis per les seues obres *Tres cançons valencianes*, *Seis canciones españolas*, *Planys*, *cançons i una nadala*.

En febrer de 1974, amb la seua obra *Vinatea*, es va convertir en la primera dona que estrenava una òpera en el Teatre Liceu de Barcelona. Ha compost més música escènica, com per exemple l'òpera de titelles *La filla del rei barbut*. També té molta música escrita per a cor. Ha musicat els principals poetes del seu entorn (Bernat Artola, Xavier Casp, Joan Fuster, Salvador Espriu o Jesús Huguet) i ha aconseguit compondre uns cicles de cançons exquisides de les quals destaquem *Per a mi la Nit*, *Senyor*, *Els ulls* o *Els asfodels*. Totes aquestes peces irradien una bellesa trista que recorda els millors *lieder* de Strauss.

No se sentia vinculada a cap escola, encara que en la seua obra està present l'impressionisme i el nacionalisme amb reminiscències folklòriques. Ella, de fet, era una dona inquieta, lluitadora i nacionalista, que emprava principalment el valencià com a llengua vehicular. Va rebre l'Alta Distinció al Mèrit cultural de la Generalitat i és filla predilecta de Castelló de la Plana. A més, una sala de La Nau de la Universitat de València porta el seu nom, així com un institut de Castelló de la Plana.

Gran part de la seua obra està publicada, però no tota. Un vessament cerebral se la va emportar als 89 anys.

MARÍA TERESA OLLER BENLLOCH

1926-2018

La humilitat feta art

Nascuda a València el 23 d'octubre de 1920 i morta el 2 de setembre de 2018. Va estudiar en el Conservatori Superior de Música de València, on va obtenir el Premi Extraordinari en piano i composició i es va convertir en deixeble predilecta del mestre Palau. En 1960 va tornar a aquest mateix conservatori com a professora d'harmonia, i compatibilitzava aquest treball amb el de compiladora folklorista, transscriptora i compositora.

Amant de la música tradicional de la seua terra, resulta quasi impossible parlar de folklore musical de la Comunitat Valenciana sense que aparega el nom de María Teresa Oller, qui va dedicar gran part de la seua vida a recórrer el territori valencià a la cerca de música popular dels nostres pobles. Dugué a terme una encomiable labor d'investigació d'etnomusicologia sobre danses, cançons dansades, contes populars i jocs infantils.

Va destacar en la composició de peces corals, àmbit en el qual va rebre nombrosos premis nacionals com el de RNE en 1951 i el Joaquín Rodrigo en 1969 per l'obra *Veus del blau i del grisenc*, en què musicà tres poemes de Maria Ibars: *Mar adormida*, *Plany* i *Cançoneta del Montgó*.

Entre les seues obres destaquen el *Concert per a piano, Llevantines*, el *Tríptic de Nadal*, i les seues peces per a piano com ara *Oracions de Primavera* i *Los cipreses*, una obra poètica que descriu d'una manera quasi onírica els xiprers del camp. És per a piano sol, i pot emmarcar-se dins d'una estètica impressionista. Tant aquesta obra com la cançó *La pluja* són dues preciositats que mereixen tota atenció.

Malgrat ser una compositora fecunda, la majoria de les seues obres no han sigut estrenades ni editades, com l'havanera *Jugando blancos*. En aquests moments s'està duent a terme l'edició de moltes obres seues i es poden consultar a la biblioteca del Conservatori Superior de Música Joaquín Rodrigo, de València.

És una de les grans creadores, però la seua modèstia l'ha feta passar desapercebuda en aquesta faceta, encara que gaudeix d'un gran reconeixement en l'àmbit de la musicologia.

MARÍA LUISA CAMPOS CUTAYAR

1924-1975

Una sonata per a la Flota Americana

Va nèixer el 24 d'abril de 1924 a Alacant. Notable compositora i pianista. Estudià al Conservatori de Múrcia i interpretà molts concerts formant duo amb el violinista Tomás Aldeguer. El seu catàleg d'obres el conformen peces per a veu i piano, marxos, pasdobles i un Concert per a piano i orquestra. El 1952 l'Ajuntament d'Alacant li encarregà una composició en honor de la VI Flota Americana: *Sonata Romàntica*. L'obra s'interpretà l'any 1956 al Palacio Real de Madrid pel Quinteto Casaux amb molt d'èxit. Una greu malaltia l'allunyà de la música i provocà la seua mort amb tan sols cinquanta-un anys.

DOLORES SENDRA BORDES

1927-2019

Una pegolina a Nova York

Nascuda a Pego el 20 d'abril de 1927 i morta el 15 de gener de 2019. Compositora, pianista, musicòloga i soprano, va ser deixeble del mestre Palau, de qui va interpretar al Teatre Principal de València, el 1951, el *Concierto Dramático*, dirigit pel mateix autor.

Davant la incertesa laboral en la qual es trobava a Alacant, el 1955 va decidir marxar a Nova York, pas previ per a Caracas (Veneçuela) on residien uns familiars. Era una destinació provisional que es va convertir en definitiva durant més de díhuit anys en trobar allà treball i marit. Durant aquests anys va compondre gran part de la seua obra. En 1972 tornà a Espanya i s'instal·là de nou a Pego. En la dècada dels 80 fou professora de solfeig i piano, i la primera directora del Conservatori Municipal de Xàbia.

Va compondre per a cor i banda l'*Himne a Pego*, que es va estrenar en 1949 i que ella mateixa va dirigir. També compongué altres obres: *Tocata per a piano*, amb la qual va obtenir el primer Premi en el Concurs de Composicions Musicals Inèdites (1951); música orquestral com *Balada de Utiel* o *En la abadía*; *Marcha Fúnebre*, per a banda; i un gran nombre de liders com *La garza malherida*, per a soprano i orquestra.

També fou una pionera en la investigació de la música popular, i molts dels seus treballs estan publicats en els *Cuadernos de Música Folklórica Valenciana* de l'Institut Alfons el Magnànim. L'any 2017 va ser distingida com a Insigne de la Música Valenciana.

ÁNGELES LÓPEZ ARTIGA

1939

La música total

Nascuda a Massamagrell el 10 d'abril de 1939, nou dies després d'acabada la Guerra Civil espanyola. Va iniciar els seus estudis musicals amb tan sols huit anys de la mà de son pare, i després va prosseguir la formació de piano, cant i composició a València, Madrid, Graz i Salzburg, amb diversos premis acadèmics i altres distincions.

Fou una xiqueta prodigi que cantava en els escenaris valencians i exercia de mestra concertadora en espectacles de sarsuela. Però unes penoses circumstàncies econòmiques familiars la van portar, en la seua joventut, a crear l'exitós grup de música pop-rock «Ángélica y los Serenaders», amb el que es va convertir també en una dona pionera en aquest estil musical.

La vocació per la música clàssica la va dur a recuperar la seua activitat en aquest registre, i ingressà com a professora en el Conservatori Superior de Música de València, on publicà diversos llibres didàctics sobre acompanyament i transposició. Des del 1995 va dirigir l'Institut de Musicologia de la Institució Valenciana d'Estudis i Investigació, on destacà per la publicació de diversos treballs musicològics sobre compositors del barroc valencià. Durant tot aquest temps va compaginar la seua tasca docent amb múltiples concerts de piano i de cant com a soprano a Europa i els Estats Units. Al mateix temps, impartia conferències, exercia de jurat en concursos nacionals i internacionals i duia a terme nombrosos enregistraments de discos per a RNE.

En 1990, la Universitat de Harvard la va convidar per a presentar la seua obra. Allà va oferir l'estrena absoluta de la seua *Sonata per a veu i piano*: fou la primera vegada que es realitzava aquesta fórmula en la història de la música.

Com a compositora, les seues creacions abasten des de la música simfònica fins a la música de cambra, operística i coral. Entre les seues obres destaca l'òpera *El adiós de Elsa*, que s'estrenà el 1999 a Nova York i ella mateixa interpretava, com a soprano, Elsa.

Aquesta polifacètica compositora dirigeix, des de 1992 en el Palau de la Música de València, el cicle de conferències i concerts «Las Artes en paralelo». Ha sigut guardonada amb el Premi Ausiàs March per la seua aportació a la música i cultura valencianes. És filla predilecta del seu poble natal, Massamagrell, i membre del Consell Valencià de Cultura.

MARIÁNGELES SÁNCHEZ BENIMELI

1943-2014

Una guitarra mediterrània

Nascuda a València, el 17 de març de 1943, i morta el 15 d'abril de 2014. Guitarrista, compositora, musicòloga i docent. Estudià al Conservatori Superior de València i va obtenir el premi Fi de Carrera. Després va ser invitada per Narciso Yepes per a ampliar estudis a Madrid, on guanyà una beca per a estudiar composició en l'Escola Superior de Música de Berlín amb Waltern Jentsch entre 1972 i 1976.

Les seues composicions són moltes, principalment per a guitarra, tot i que també per a altres instruments i veu. Es caracteritzen per unes melodies molt inspirades i evocadores, com *La nieve en el Retiro*.

Ha enregistrat discos de diferents èpoques i estils. Una altra peça del seu repertori és *Pinceladas sonoras*, obra d'esperit mediterrani que incorpora gran varietat de recursos tímbrics, harmònics i melòdics. El 2013 va rebre el Premi Trujamán per la seua trajectòria artística en les XI Jornadas Internacionales de la Guitarra celebrades a València.

MONTSERRAT BELLÉS SAGARMINAGA

1943-1998

L'art del contrapunt

Nascuda a Vinaròs (Castelló), el 23 de novembre de 1943 i morta a Alacant, el 16 de setembre de 1998. Estudià piano i composició al Conservatori Superior de Música de Madrid, amb els professors Halffter, Calés i Gombau. En 1969 fou becada pera estudiar a l'Accademia Musicale Chigiana, de Siena, on va treballar amb Petrassi, Porena i Donati. Fou finalista en el Premi Roma de Composició.

Sempre va compaginar la seua tasca de compositora amb la docència. Fou catedràtica d'harmonia en el Conservatori Professional d'Amaniel i en el Reial Conservatori Superior, ambdós de Madrid, i dirigí el Conservatori Superior Óscar Esplá, d'Alacant.

Encara que no té un repertori extens, les seues composicions són d'un nivell tècnic molt alt, i és destacable el seu domini del contrapunt. La majoria de les seues obres estan escrites per a solistes o grups de cambra. Destaquen *Sombras*, per a clavecí i guitarra, basada en el quadre de Goya «Duelo a garrotazos», així com *Nielma*, per guitarra sola, i *Música para 12 cuerdas*, una original peça per a dues guitarres en llenguatge serial.

ENCARNA BELTRÁN-HUERTAS LÓPEZ

1948

La infermera sensible

Va nèixer el 17 de juliol de 1948 a Madrid, però de ben jove es traslladà a València, on va realitzar estudis musicals de piano, solfeig, harmonia i composició en els conservatoris Joaquín Rodrigo i José Iturbi. Va arribar per a quedar-se, i és ací on ha desenvolupat la seua vida personal i professional com a compositora, poetessa i docent.

Encarna va estudiar infermeria, però la seua sensibilitat li va impedir conviure amb el patiment, la malaltia i la mort. Aquest tret de la seua personalitat l'ha acompanyada al llarg de la seua vida en totes les seues creacions, tant musicals com poètiques. Com tan perfectament la va descriure el crític López-Chavarri Andújar, és «un esperit obert, àvida de saber, inquieta, tendra i amb una exquisida sensibilitat»

De caràcter reivindicatiu, ha lluitat per visibilitzar la presència de les dones en la música. En una entrevista recent manifestava que «el problema és que a les dones no ens programen, hi ha massa compositors molt arrelats i, tot i que hi ha creadores de molt de talent, no som visibles per als directors, ni per als qui tenen la responsabilitat de programar». És membre de les associacions de Compositors Simfònics de la Comunitat Valenciana i de «Mujeres en la Música», així com creadora de l'Orquestra Simfònica Enbel's del Cercle de Belles Arts de València

Ha compost més de 200 obres, tant corals com instrumentals, que han sigut estrenades en diverses ciutats espanyoles. Algunes estan registrades en tres discos de les cases Somagic i Reflex. El seu treball ha sigut reconegut amb tres premis nacionals de composició per les obres *Professó del Corpus* (1986), *Sinfonietta Alba* (1999) i *Rosas* (2003).

Com a poetessa ha obtingut dotze premis literaris en diferents certàmens, i la seua obra és d'un profund lirisme i una naturalesa neoromànica. Destaquen els volums *El reloj junto al silencio* i *Cuentos y poemas de mamá Molli*. Alguns dels seus poemes els ha musicalitzats ella mateixa. En l'actualitat està jubilada, però aquesta inquieta dona no ha deixat d'escriure ni de comprendre i, segurament, no ho deixarà de fer mai.

CARMEN VERDÚ ESPARZA

1962

La compositora de les persones sordes

Nascuda a Alcoi el 7 de febrer de 1962, va estudiar composició i guitarra en l'Escola de Composició i Creació Artística d'Alcoi (ECCA) amb Javier Darías, igual que Belda Pérez i Valero. Es va especialitzar en el Sistema Kodaly d'aprenentatge musical en l'Acadèmia Franz Liszt de Budapest. Perfeccionà estudis de Composició amb Joan Guinjoan, Cristóbal Halffter i Luis de Pablo. Ha sigut finalista del premi Ciutat d'Alcoi i Premi SGAE en 1991.

És autora de la primera obra escrita especialment per ser apercebuda per persones hipoacúsiques, *El concierto de los sentidos*, que a través de sensors del sistema verbotonal permet a molta gent sorda gaudir d'aquest espectacle sonor.

El seu catàleg d'obres és molt variat i modern. Destaca la *Simfonia l'Smaylead*, que ha sigut interpretada pels grups de cambra més emblemàtics de l'actualitat: el Grup Koan, el Grupo de Cámara de la Orquesta Nacional, el Grup Instrumental de València, el Game Percussion Ensemble, o el Florilegium String Quartet de Bucarest, entre altres. Ha gravat per a TVE, RNE, Radio Bucarest i RTV Moldova. En l'actualitat és professora al Conservatori d'Alcoi.

MARÍA ÁNGELES BELDA PÉREZ

1961

Una creadora de cambra

Nascuda el 13 de juny de 1961 a Alcoi. Compositora, pianista i docent, estudià piano amb Mario Monreal, José Ortega i Joaquín Achúcarro. Es va especialitzar en la tècnica pianística «Leimer Giesecking» amb Oscar Tarragó. Les seues obres són d'àmbit cambrístic, i moltes han estat estrenades en festivals internacionals, com *Cant a Rutra*, dedicada a la seua iaia (1996), i *Lena*, dedicada a sa mare (1998). Aquestes peces també han sigut registrades en disc. Actualment és professora de Piano al Conservatori d'Alcoi

LIDIA VALERO

1954-2000

Una autora publicada

Nascuda a Alacant el 29 d'agost de 1954 i morta el 12 de febrer de 2000. Compositora i docent, estudià piano al Conservatori de Múrcia i estudis d'Informàtica Musical amb Jep Nuix i Xavier Maristany. Fou Premi Internacional de Composició Ciutat d'Alcoi i s'han editat 12 partitures tant musicals com poètiques, plàstiques i conceptuals. Compongué obres per a distintes agrupacions cambrístiques i instrumentals fins febrer de 2000, any que va morir deixant inconclusa la seua obra *Klamdrionnee*.

LES JOVES PROMESSES

SEGLE XXI

La Transició de les compositores

Aquest trajecte per les compositores valencianes arriba fins els inicis de la transició democràtica, al voltant de l'any 1977, perquè en l'actualitat, per fortuna, són moltes les joves graduades en els conservatoris superiors valencians en l'àmbit de la composició. En destaquem algunes.

Isabel Latorre. Alumna del Conservatori Superior de Música de València que paral·lelament estudià Comunicació Audiovisual en la Universitat Politècnica de València. Finalitza els estudis amb el premi final de carrera en Composició. Cursa un màster específic de música electroacústica i escriptura per a mitjans audiovisuals. Premiada en la 7a edició del premi València Crea i menció d'honor en l'edició núm. 12. Obtingué també el 3r Premi de Composició Ciutat d'Algemesí. Ha sigut nominada en la IX edició dels Jerry Goldsmith Awards, dins la categoria de publicitat. Premi a la millor banda sonora original en el Terrorífic Film Fest de Manresa. Ha participat en la 39a edició del Festival Ensembls de Música Contemporània, com a compositora, ponent i artista sonora.

Lusa Monllor. És ben coneguda al món de la música festera. Ha compost el pasdoble *Pedro Francés Mira*, la marxa cristiana *Esmeralda*, les marxes mores *De vermell i blau* i *Al-Garber*. Ha sigut guardonada amb un dels Global Musica Awards de Califòrnia per la seua composició *Les llàgrimes del silenci*.

Amparo Edo. Compositora, trompista i directora. Guanyadora del Concurs Internacional de Composició Salvador Seguí de Montserrat i Premi Mujer y Cultura de l'Ajuntament de Málaga. La seua obra *Flor de mayo* fou d'interpretació obligada en la segona secció del Certamen Internacional de Bandes de la Comunitat Valenciana.

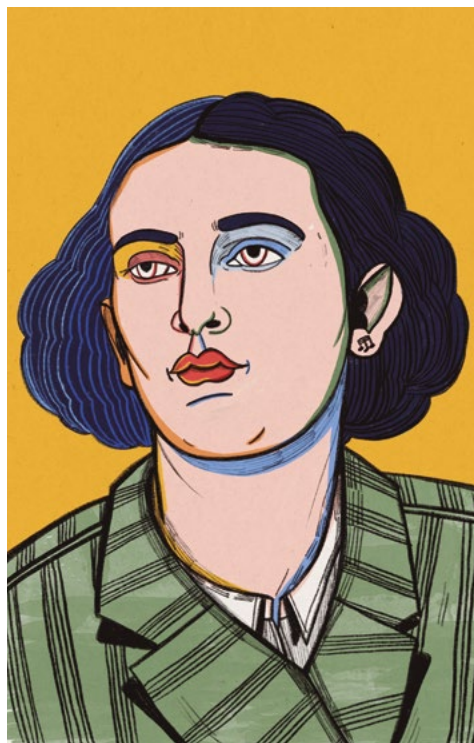
Sara Galiana. Alumna destacada del Conservatori Superior de València. Ha realitzat un Màster de Composició per a Mitjans Audiovisuals a la Universitat de Califòrnia en Los Angeles (UCLA). Guanyà el Concurso de Composición para Banda Sinfónica organitzat pel Patronato Municipal de Ibiza (2016) amb la peça *Stonage*.

A banda d'elles, en l'actualitat hi ha moltes altres compositores valencianes com **Maria Teresa Ballester**, **Isabel Manyes**, **Maria José Belenguer**, **Míriam Pascual**, **Celia Rivero**, **Maria Ángeles Gómez**, **Raquel Sánchez**, **Mercedes Femenía**, **Alba Misó** o **Silvia Gómez**. Totes elles, amb la seua tenacitat i el seu talent, aconseguiran que la composició musical femenina tinga un futur prometedor, i per fi visible, a la nostra terra.

FONTS

46

AA.VV. (2006): *Diccionario de la Música Valenciana* (2006). Madrid: Fundación Autor.

AA.VV. (2008) *Compositoras españolas*. Madrid: Centro de documentación de Música y Danza.

Adam Ferrero, Bernardo (2003): *1000 músicos valencianos*. Valencia: Sounds of Glory.

Adkins, Patricia. (1995) *Las mujeres en la música*. Madrid: Alianza editorial.

López-Chavarri Aandújar, Eduardo (1978): *100 años de música valenciana*. 1878- 1978. Valencia: Caja de Ahorros de Valencia.

Picó Pascual, Miguel Ángel. (1996) «Teresa Matarredona Aznar, folclorista». *Revista de Folklore*, núm. 185. Valladolid.

Picó Pascual, Miguel Ángel (1999) «María Teresa Oller Benlloch, una vida de entrega al estudio del Folklore musical valenciano». *Revista de Folklore*, núm. 222. Valladolid.

Ruiz de Lihory, José (1903): *Diccionario geográfico y crítico*. Valencia: Establecimiento Tipográfico Doménech.

Valor Calatayud, Ernesto (1961): *Catálogo de músicos alcoyanos*. Alcoi: Instituto Alcoyano de Cultura Andrés Sempere.

ÍNDEX

PRÒLEG	5
Hind	8
Francisca, Ambrosia i María Luisa Pitarch	10
Emilia Martí Vilaplana i María Carbonell García	12
Desamparados Chavarría Pérez, Antonia González Simpson i Emerinda Ferrari González	14
Lola Vitoria Tarruella	16
Teresa Matarredona Aznar, Pilar Mompó Aracil i Consuelo Colomer Francés	18
Lolita Soriano	20
María Teresa Andrés Blasco	22
Ethelvina Ofelia Raga Selma	24
Matilde Salvador Segarra	26
María Teresa Oller Benlloch	28
María Luisa Campos Cutayar i Dolores Sendra Bordes	30
Ángeles López Artiga	32
Mariángeles Sánchez Benimeli i Montserrat Bellés Sagarminaga	34
Encarna Beltrán-Huertas López	36
Carmen Verdú Esparza, María Ángeles Belda Pérez i Lidia Valero	38
Les joves promeses	40
FONTS	46

GENERALITAT
VALENCIANA